

Asszonysorsok Kismartonban

Az Esterházy-kastély három hercegnője

Aki járt már Kismartonban korábban, annak is érdemes újra felkeresnie ezt a magyarok körében is méltán népszerű helyszínt, mert a nyár elejétől a lenyűgöző műemlék nyugati szárnyát is megnyitották a látogatók előtt. Több éves munkával nemcsak a mindenkori hercegnék otthonát jelentő helyiségeket sikerült helyreállítani, hanem a közeli félemeletet is, ahol az őket kiszolgáló személyzet lakott. Az egykori főnemesi életvitel minél korhűbb bemutatásához a történeti bútorokat, festményeket, szobrokat és egyéb műtárgyakat Dr. Florian Bayer kurátor, az Esterházy Magánalapítvány vezetője válogatta össze. A szakszerű, csoportos tárlatvezetéseket is kiegészítették az egykori levelezésekből és kortársi feljegyzésekből összeállított részletekkel.

A három nemzedékből az elsőt Maria Josepha Hermengilde *Lichtenstein* hercegnő (1768-1845) képviseli, akit mindössze tizenöt évesen vett feleségül II. Esterházy Miklós herceg, a „pompakedvelő”-nek is nevezett „Fényes Miklós” unokája. Habár a frigyét a kor szokásához híven, nem a fiatalok óhaja szerint hozták össze, mégis remek házasságnak ígérkezett. Hamar kiderült azonban, hogy a hétköznapok sok önuralmat, félrelépés-tűrést követeltek a szépnek és elbűvölőnek tartott asszonytól. A főúri férj ugyanis nemcsak híres műgyűjtő, hanem nagy nőcsábász is volt (csupán Madame *Plaideux*-höz fűződő viszonyából három törvénytelen gyermeke született, ami széles körben megütközést keltett). Emiatt az idősebb korában is fiatalos életkedvvel megáldott feleség inkább visszavonultan élt, de kiváló megfigyelőkészségével, remek stílusérzékével és széles körű levelezésével az 1815-ös bécsi kongresszus ünnepelt asszonyává vált. Jól zongorázott, ezért mindvégig Joseph *Haydn* őszinte tisztelője és támogatója maradt. A bécsi Hütteldorfbán hetvennyolc éves korában, végelegyengülésben távozott az élők sorából.

A második nemzedéket a menyee, Maria Theresia *Thurn und Taxis* hercegnő (1794-1874) jelenti, aki Karl Alexander *Thurn* herceg és Therese Matilde *Taxis* leánya volt. 1812. június 18-án a németországi Regensburgban kötött házasságot III. Esterházy Pál Antal herceggel. A napóleoni háborúk idején segített a szenvedőkön, s az 1815-ben összeült bécsi kongresszuson fontos szerepet játszott anyósa oldalán. Mivel a férje szoros kapcsolatban állt *Metternich* herceggel, kora egyik legbefolyásosabb politikusával, 1815-től a Habsburg Birodalom londoni nagykövetévé nevezték ki. Maria Theresia az angol társadalmi élet ünnepelt alakja lett. Gyakran megfordult a William *Almack* által alapított klubban, mert ez az első közé tartozott, ahová már a hölgyek is belép-

Maria Theresia Thurn und Taxis hercegnő

A vörös szalonban Maresa Hörbiger színésznő tárlatvezetés közben

Andreas Tischler felvétele

hettek. Családjaikkal mindvégig példás kapcsolatot ápoltak, de mivel házasságuk örömtelenné szürkült, a boldogságot mindketten futó kalandokban keresték. Viszonyaikból gyerekek is származtak, ami abban a korban már elfogadott dolog volt. Theresia egyik „balkézzről született” leányáról, Rosáról feljegyezték, hogy vérmérsékletében és külsejében egyaránt „kiköpött anyja volt”, akit Európa egyik legszebb asszonyaként tartották számon. Bizonyítja ezt az a különös portréja is, amely kibontott hajjal, egzotikus turbánnal és sejtelmesen áttetsző, keleties kaftánban ábrázolja. Ez lett az új állandó kiállítás hívképe az osztrák és a magyar hirdető oszlopokon. Diplomata férje oldalán lelkiismeretesen tett eleget a reprezentációs kötelezettségeknek, így ha szükséges volt, magas rangú vendégeket fogadott a kismartoni birtokon. Életének utolsó szakaszát szintén a bécsi

Hüttelsdorfbán töltötte, ahol anyósához hasonlóan magas kort ért meg, és nyolcvanegy évesen hunyt el.

A házaspár ugyanazokban a társasági körökben fordult meg, mint a londoni arisztokrácia felső köreihez tartozó gróf Georg *Child-Villiers* és neje Sarah Sophie *Fane*, Jerseyből. Így szinte magától értetődő volt, hogy elsőszülött fiuk, III. *Esterházy* Miklós a szigetország fővárosában ismerte meg Child-Villiersék lányát, későbbi hitvesét. Atyja kezdetben ellenezte a házasságot és fiát néhány hónapra Bécsbe küldte, attól remélve, hogy meggondolja magát. Az ifjú hajthatatlanságát látva azonban végül mégis „beadta derekát”, áldását adta a frigyre. Az ilyen előzmények után, 1842-ben Londonban megtartott esküvőt tartós szerelmi kapcsolat követte.

Sarah Frederica Caroline *Child-Villiers* grófnő (1822-1853) vele született zenei adottságai mellett kiváló nyelvérzéssel is bírt. Angol és magyar rokonságával mindvégig szoros kapcsolatban maradt. Más előkelőségekhez hasonlóan sokat utazott, nemcsak Itáliába vagy különféle gyógykezelésekre járt, hanem rendszeresen „ingázott” az Esterházyak

bécsi és pottendorfi palotája, illetve fertődi és kismartoni kastélya között. A felhőtlen boldogságnak csak a hercegné korai halála vetett véget: mindössze harmincegy évesen tüdővész vitte el. Emlékét idézi többek között a hozománya részét képező arany monogramos-koronás fajansz dísztál, velencei falitükre, vörös márvány konzolasztalkája és az őt ülő helyzetben megörökítő olajkép, amely ott függ a fehér szalon falán.

Az érdeklődők most járhatják be először a személyzeti részleget is, ahol a társalkodónők a szobalányok, a belső férfi szolgák és inasok laktak. Kivételes munkájuk miatt osztály-sorsosaikhoz képest sokkal jobb ellátásban részesültek és különleges alkalmakra olykor még értékesebb ajándékokat is kaptak emlékül. Most szorgos kezük munkáját – egyebek mellett – frissen mosott-vasalt, csipkebetétes fehérnemű, fodros-bodros szegélyű ágynemű, kikeményített és fényesre vasalt damaszt abrosz dicséri a hozzá tartozó szalvétákkal együtt. Minden egyes darabon az elmaradhatatlan, hercegi koronás, hímzett monogrammal...

Az Ország Tükre

A képes sajtó Magyarországon 1780-1880

Ezzel a címmel látható kiállítás 2013. január 20-ig a Budapesti Történelmi Múzeum Vármúzeumában (Budavári Palota, E-épület), melyet az Országos Széchényi Könyvtárral közösen rendeztek. A szervezők a könyvnyomtatás felfedezése vagy az internethasználat elterjedése jelentőségéhez hasonlítják a képes sajtótermékek megjelenését az 1780-1880 közötti időszakban. A hét tematikus teremben közel háromszáz korabeli rajz, festmény, metszet és szobor mellett műszaki érdekességek s kultúrtörténelmi ritkaságok várják az érdeklődőket.

A technika fejlődése tette lehetővé, hogy a sokszorosított grafikai eljárásokkal készült képek minél szélesebb tömegekhez juthassanak el, hogy a „mulattatva oktatás” jegyében beteljesítsék a felvilágosodás népmvelői eszméjét. A hazai újságillusztrációk jelentős részét eleinte külföldi (londoni, párizsi vagy lipcsei) képeslapok kiadótól kölcsönözték, később azonban fokozatosan egyre több kép került ki az itthoni rajzoló, metszők keze alól. A költséges kivitelezés miatt kezdetben – önálló mellékletként – számonként csak egy-egy réz- vagy acélmetszetet küldtek a régi, illetve a kezdő előfizetőknek ajándékba. A fametszés új válfaja, a xilográfia tette lehetővé, hogy már a szöveggel együtt is közöljenek képeket. A könyvomat (litográfia) bevezetése

olyan nagyméretű, igényes műlapokhoz vezetett, amelyek vevőcsalogató jutalomképek lettek. Olyan híres mesterek festményei nyomán készültek ilyen nyomatok, mint *Barabás* Miklós, *Orlai Petrich* Soma, *Lotz* Károly, *Székely* Bertalan vagy *Munkácsy* Mihály. Ezek aztán sok száz hazai polgár lakásának díszéivé váltak, de boltok kirakataiban, iskolák, egyesületek, vendéglők és kocsmák falán egyaránt ott függtek. A vándorló képárusok révén eljutottak az alacsonyabb néprétegekhez is. Jobbára történelmi té-

Művészbál a Pesti Vigadó ünnepélyes megnyitására (Az Ország Tükre, 1865.)

Kézimunka ötletek a korabeli képeslapokból

A Budapesti Történelmi Múzeum és
az Országos Széchényi Könyvtár
tisztelttel meghívja Önt

2012. szeptember 19-én, szerdán 15 órára

AZ ORSZÁG TÜKRE

a képes sajtó Magyarországon 1780 – 1880

című időszaki kiállítás megnyitójára.

Köszöntőt mond:

Nagyné Varga Melinda
Budapest Főváros Önkormányzata
kulturális fősztályvezetője
és
Praznovszky Mihály
irodalomtörténész

Közreműködik:

Huszárik Kata
színművész

Helyszín:

Budapesti Történelmi Múzeum Vármúzeuma
1014 Budapest, Szent György tér 2.

Budavári Palota E épület

A kiállítás megtekinthető: 2013. január 20-ig

www.btm.hu www.oszk.hu

máikkal hathatósan formálták a közműveltség „tsinosodását”. Szakértők szerint a magyarországi képes sajtó kezdő évszázadának lenyűgöző gazdagságú képáradata egybeesik a hazai művészi grafika első aranykorával.

A „közhasznú esméretek” terén az ábrázolt témák skálája rendkívül széles. Távoli vidékekről hozott híradást egy vulkánkitörés ábrázolása, a busman törzsek bemutatása, a bűvárharang működésének részletezése, vagy egy francia tudós sikertelen bécsi léghajó-felbocsajtási kísérlete. Az utóbbiról a „Hadi és más nevezetes Történetek” között kézzel színezett rézmetszetet ezzel a képaláírással: „Így várta a’ Bétsi Sokaság 1791dik eszt. Májusnak 29ikén a’ Prater erdejében Blanchard-nak az itt kitsinállt formájú Golyóbissán való felmenetelét, de a’ melly ez uttal elmaradott.” Hét évtizeddel később, 1861 decemberében egy másik jelentős folyóirat – „Az Ország Tükre” – így határozta meg feladatát: „A képes la-

pok célját és hasznát fölösleges mutogatnom. Egy a hazának bármily téren szolgálatokat tett férfiú arczképe; egy lelkesítő s elmélkedésre hívó jelenet az élet s történelemből; a jelen haladását tanúsító kiténőbb építészeti művek, s a múlt idők némán beszélő romjai; a műrecek másolatai, s a napi felfedezéseknek képekkel könnyebben megérthető ismertetései sat. sat. a honfi erényt, áldozatkészséget, ízlést, s a tudományok iránti fogékonyságot és a tettöszönt, hogy kiválóan fejlesztik és fokozzák, ki tagadná?” A korabeli képeslapok oldalain manapság is nyomon követhetjük Mátyás király első emlékműve felállításának megghiúsulását. Azt a vitát is, mely Széchényi István halála után, a róla csak a képzelet szülte portrék és valódi képmásai körül bontakozott ki. Megismerhető a képes újságok által az is, hogy miként ölték meg Lamberg grófot a pesti hajóhídon 1848 szeptemberében és milyen volt a Duna parti „Laczi konyha” ételválasztéka...

Miközben a „Der Spiegel” 1828-tól 1843-ig híven közvetítette a párizsi női- és férfidivat változását, és hozzájuk szabásmintákat is közölt, addig nálunk régi metszetek alapján a XVI.-XVII. századi főúri öltözetek jellegzetes részleteiből (pl. dolmány, mellény, sújtás, paszomány stb.) azt a „díszmagyar” viseletet alakították ki, amely a történeti elemeket a friss irányzatokkal és a hétköznapok gyakorlati elvárásaival egyeztette. Ezeket az oldalakat híres fővárosi szabómesterek „szponzorálták”, akiknek nevét és cégét is feltüntették, kiváló reklámként. Élen járt ebben *Kostyál* Ádám historizáló öltözeteivel, de versenytársa – a *Klasszy* Venczle magyarosított nevű Venzel Klang – nála is tovább ment, amikor a nemzeti divatirányzatot korának legnépszerűbb főnemesi politikusával, *Széchenyi* Istvánnal népszerűsítette a „Honderű” egyik 1843. évi számában. („Magyar divat Klaszy Venczel pesti Magyar szabótul a’ XVIIik századból” aláírással, *Perlaszka* Domokos metszetével.) Az önkényuralom ellen „gyászmagyarral” tüntettek, *Vízkelety* Béla festőművész pedig komoly viselettörténeti kutatásokat folytatott, amelyeket előbb *Vahot* Imre Pesti Divatlapjában, majd a *Napkeletben* és a *Vasárnapi Újságban* közölt, mielőtt külön albumban is kiadott. Történeti képein úgynevezett „Dalidó-jeleneteket” örökített meg az erdélyi fejedelmek zenés-táncos mulatságairól éppúgy, mint saját korának bálozóiról. Ezek az estélyeken

a „honleányok” a népviselet egyes elemeit is hasznosíthatták, mégpedig nemcsak szabásvonalban, hanem olcsóbb alapanyagokban is (pl. kékfestő vászonból), s ekként a hazai ipart is támogathatták.

És akkor még nem szóltunk a jeles ünnepekről, kerek évfordulókról, kiváló közéleti személyiségek kultuszáról, a színházi világ akkori élművészeinek jelmezes, avagy polgári öltözetes népszerűsítéséről, illetve az olyan középületeink tervpályázatainak nyilvános vitájáról, mint a Magyar Tudományos Akadémia vagy a Pesti Vigadó. Utóbbi 1865-ös avatásáról már másnap tudósított „Az Ország Tükre”. A cikket egy egész oldalas kép kíséri, amelyen „A képzőművészeti társulat jelmezes táncszélye” látható. Az ünnepélyes körmenetben egyesek szakmájuk jellegzetes, felnagyított eszközeit emelték a magasba (pl. ecsetet és palettát, vésőt körzővel, festő- és szobor-állványt), mások tarokk-figurákat, hangszereket, italos palackokat jelenítettek meg, a nők pedig ókori görög márvány kariatidákká merevedtek vagy olaszos, törökös viseletet öltöttek. A kiállítók külön termeket szenteltek történeti festészetünk és tájázolásaink, népelet- és városképeink reprodukcióinak, végül az időszzerű eseményeknek és az akkori értelemben vett reportázsoknak – de ezek már korábbiakról, más forrásokból is ismertek...

Wagner István

A divat története 1828-tól 1843-ig (Der Spiegel, 1844.)

Perlaszka D.: Gróf Széchenyi István nejevel nemzeti ruhában (Honderű, 1843.)